

en de ziektekostenverzekeraars, hoewel deze zeker niet zullen nalaten de lasten op de patiënt te verhalen. Tenslotte wordt dan uit dit goed gevoede fonds voor basis-P.A.O. de 'morele verplichting' van de tandarts beloofd door een subsidiëring van de directe cursuskosten 'om de kosten voor de cursist tot een aanvaardbaar bedrag terug te brengen'. Maar dit is nog niet alles. Hij krijgt ook nog de 'indirecte cursuskosten' vergoed, 'doordat de feitelijke deelnemers een tegemoetkoming in de doorlopende praktijkkosten en de omzetting kunnen verkrijgen'. Waarlijk de deugd wordt rijk beloofd! Met grote nadruk willen wij hier stellen dat de grondslag van de financiering gelegen is bij deze morele verplichting tot bij- en nascholing en dat het voor een hulpverlener in de gezondheidszorg een normale zaak moet zijn in zijn werkweek ook tijd aan zijn beroepsontwikkeling te besteden. Dit alles moge ontlusterend zijn voor diegenen die dachten dat dit al altijd zo was.

Tenslotte mogen enige kritische opmerkingen niet achterwege blijven over de interpretatie van de Commissie van het begrip 'deelneming van derden'. De wetgever heeft in de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs vastgelegd dat de verzorging van het postacademisch onderwijs dient te geschieden door de universiteiten en hogescholen 'zoveel mogelijk in samenwerking met derden'. Ter nadere uitleg van art. 1, d. van de Regeling van het

P.A.O. worden in de Nota van Toelichting in paragraaf 6 deze 'derden' met opzet 'ruim en weinig precies' omschreven. Een wijze voorzorg, gezien de diversiteit van het beroepsveld, dat zich allerwegen al sinds jaar en dag met na- en bijscholing bezighoudt. De Commissie heeft de haar gelaten ruimte niet naar behoren benut. Zij heeft daarentegen op nauwelijks toegelichte gronden juist alle organisaties, verenigingen en instituties buitengesloten die reeds lang grote verdiensten op dit terrein hadden vergaard, hoewel zij niet nalaat onder 5.3.2.b. een vrij volledige opsomming ervan te vermelden. Onbegrijpelijk is overigens dat het Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde in deze lijst ontbreekt, ofschoon dit orgaan zich reeds 86 jaar op de postacademische scholing van haar lezers toelegt en een abonneebestand heeft dat ruw geschat 80% van de tandartsen bestrijkt: de evenknie dus van de Maatschappij. De enige grond die wij met moeite voor de uitsluiting van deze instellingen aan de tekst konden ontzutselen is het 'algemeen maatschappelijk belang'. In 5.3.3. geeft de Commissie haar verklaring: zij zouden geen landelijk karakter hebben en geen rechtstreeks belang bij de na- en bijscholing. Voor allen die zich vele jaren actief in deze organisaties hebben ingezet een weinig valide uitleg, ja zelfs een bedenkelijke zienswijze. De omschrijving 'landelijk karakter' geldt voor alle verenigingen. Er is niet één met een regionaal karakter. Ook van hun 'rechtstreeks belang' bij

P.A.O. hebben zij steeds daadwerkelijk blijkt gegeven. De Commissie acht hen echter te specifiek; wat dat dan ook in feite moge wezen. De conclusie moet dan ook luiden, dat zelfs bij ontstentenis van een overkoepelende organisatie van de wetenschappelijke verenigingen en instellingen het ondenkbaar geacht moet worden, dat zij niet in belangrijke mate bestuurlijk bij het Postacademisch Onderwijs Tandheelkunde betrokken zouden worden. Wanneer de Commissie dan terugschrikt voor de diversiteit van het beroepsveld en dit daarom onder de vleugels van de Maatschappij wegstopt, dan heeft zij wel de eenvoudigste maar niet de beste weg gekozen. Verwijzing naar de secties en de adviesraad, die geen beslissingsbevoegdheid bezitten, biedt geen oplossing. Het valt te hopen dat de Commissie van Voorbereiding voor de Oprichting van een Orgaan voor Postacademisch Onderwijs Tandheelkunde ook op dit punt haar definitieve rapport zal corrigeren en te rade zal gaan bij de florierende wetenschappelijke verenigingen en instituties, waaronder ook het Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde.

V. Sch.

Literatuur:

Schijndel, L. J. A. van (1979): Beschouwingen over wegen en mogelijkheden tot het oprichten van het postacademisch onderwijs. Ned Tijdschr Tandheelkd 86: 7/8, 301-304.

BERICHTEN

Verenigingsverslagen en mededelingen

NEDERLANDSE VERENIGING VAN TANDARTSEN

Jubileumcongres op 28 en 29 september 1979 te 's-Gravenhage

Tijdens de opening van het Jubileumcongres, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Nederlandse Vereniging van Tandartsen, in de Prins Willem-Alexander Zaal van het Nederlands Congresgebouw te 's-Gravenhage, werd door de voorzitter de onderstaande rede uitgesproken.

'Het is een voorrecht bij de opening van het congres ter viering van het 75-jarig bestaan van onze Vereniging namens het bestuur het woord tot U allen te mogen richten. Bij een dergelijke gelegenheid is het gebruikelijk terug te blikken in het verleden en daarom verheugt het mij dat de nostalgie heden ten dage zo'n opgang maakt. Nostalgie wil zeggen 'idealiërend terugverlangen naar dat wat geweest is'.

Ik wil trachten het tijdsbeeld voor U te schetsen waarin zich de ontwikkelingen in de tandheelkundige professie voltrokken en de rol die de Vereniging in deze ontwikkelingen speelde.

De belangrijkste vraag die ongetwijfeld bij U leeft is het waarom van het ontstaan van deze vereniging.

In het begin van deze eeuw prakticeerden in Nederland ongeveer 200 tandmeesters. Een deel van deze collegae was lid van de Nederlandse Tandmeesters Vereniging, die – en nu zijn wij direct op bekend terrein – was opgericht om de onbevoegde uitoefening der tandheelkunde te bestrijden. Daarnaast bestond het Nederlands Tandheelkundig Genootschap, toen nog geen vraaggezelschap maar wel zeer exclusief. Collega Bruske beschrijft het Genootschap als 'het Elysium, met een eigen geest, slechts toegankelijk onder de genade der Goden'.

Tussen de vakvereniging der Tandmeesters en de gelukzalige wetenschappers van het Genootschap lag het terrein braak waar de voedingsbodem voor het ontstaan van de vereniging gezocht moet worden. De eerste entstof werd aangedragen door R. Anema, een tandmeester die in Amerika zijn DDS-graad had behaald, met zijn brochure 'Tandheelkunde als Wetenschap en

Handwerk'. Deze brochure oefende openlijke kritiek uit op de bestaande tandheelkundige opleiding. De opleiding was te theoretisch en te weinig praktisch gericht.

Ik citeer: 'Het onderwijs moet niet in de eerste plaats methode geven maar lust, zodat de leerling niet methodisch verstompt noch stom wetenschappelijk wordt'.

Een aantal jonge tandartsen sprak deze kritiek aan en zij ergerden zich bovendien aan het feit dat tandmeesters zich ten onrechte tandartsen noemden.

Op 24 januari 1904 kwamen 15 tandartsen, allen opgeleid in Utrecht, bijeen en droegen een bestuur ad hoc op een reglement op te stellen voor een Vereniging van Nederlandse Tandartsen.

Op 1 mei 1904 was de oprichting een feit. De enige lector in de Tandheelkunde, Dr. Th. Dentz, steunde het initiatief en werd een jaar later tot erelid benoemd.

Het doel van de vereniging was bevordering van de tandheelkundige wetenschap en belangenbehartiging van haar leden. Tien jaar later werd de maatschappelijke belangenbehartiging overgedragen aan de inmiddels opgerichte Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde.

De kaarten lijken geschud, het plaatje is ingevuld en de taken zijn verdeeld:

- Beoefening der wetenschap door het Genootschap.
- Bevordering der wetenschap door de Vereniging.
- Behartiging der maatschappelijke belangen door de Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde.

De Vereniging pakte de zaken voortvarend aan, volgde kritisch de ontwikkelingen in het tandheelkundig onderwijs, legde internationale contacten en nodigde buitenlandse sprekers uit voor de voordrachten aan haar leden.

In de jaren dertig ontstond de behoefte aan meer cursorische voorlichting en praktische oefening. Daartoe werd door de Vereniging de Stichting voor Wetenschappelijk Tandheelkundigen Arbeid opgericht, die tot op heden in een groeiende behoefte voorziet.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd in tandheelkundige kringen onder de bezielende leiding van collega Hut gewerkt aan een nieuw onderwijsplan. Op 4 augustus 1947 wordt de tandheelkundige opleiding onder de Hoger Onderwijswet gebracht en krijgt de Tandheelkunde de universitaire status. Het doctoraalexamen Tandheelkunde geeft het recht tot promotie en de tandarts mag zijn vak in volle omvang uitoefenen.

Het onderscheid tussen tandmeesters en tandartsen komt 50 jaar later weer terug als de tandartsen nieuwe stijl zich gaan aankondigen als medisch doctorandus tandheelkunde. Er dreigde een kloof te ontstaan tussen tandartsen oude en nieuwe stijl waarvan de titulatuur een symptoom was en het verschil in bevoegdheid slechts tot uiting kwam in de receptuur. Opmerkelijk is geweest dat tandartsen van de opleiding van vóór 1947 niet de nieuwe bevoegdheid deelachtig werden en ook niet via een aanvullende opleiding konden verkrijgen.

In diezelfde na-oorlogse tijd kwam er een reorganisatie van de Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde tot stand, waarbij de Maatschappij ook het bevorderen der tandheelkundige wetenschap in haar doelstelling opnam en in feite onder de duiven van de Vereniging schoot. Men had vooral de regionale wetenschappelijke voorlichting op het oog. Een poging om de Vereniging in dit plan te betrekken is na jarenlang overleg op niets uitgelopen. De verhouding tussen de Vereniging en de Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde laat te wensen over. Er gaan stemmen op om de koppeling tussen het lidmaatschap van de Maatschappij en van de Vereniging ongedaan te maken. Zakelijke meningsverschillen worden in het persoonlijke vlak getrokken, bestuursleden rammelen met hun portefeuille.

Collegae die geen Maatschappijlid zijn mogen géén lid van de Vereniging zijn tenzij het bestuur dispensatie verleend. Daartoe werd een commissie ingesteld die moest nagaan waarom een Verenigingslid voor het lidmaatschap van de Maatschappij had bedankt. Bloedserius wer-

den deze kwesties vertrouwelijk behandeld. Een zinsnede uit een schriftelijke rapportage van deze commissie aan het bestuur wil ik U niet onthouden. Het tekent de verhoudingen in die tijd.

De commissie schrijft: 'Collega X leeft in een ivoren toren, hij heeft bezwaren tegen het beleid van de Maatschappij op het gebied der sociale tandheelkunde, maar zijn kritiek bevat geen enkel opbouwend element. Hij komt voor dispensatie niet in aanmerking. Indien pedagogisch verantwoord zoude een pak op zijn geestelijke partes posteriores deze jonge, over het paard getilde collega, stellig geen kwaad doen'.

Mede door de groeiende behoefte aan postacademische scholing heeft de organisatorische verbroekeling van de wetenschappelijke voorlichting niet geleid tot verminderde belangstelling voor het werk van de Vereniging. Het leden-tal blijft jaarlijks toenemen en bedraagt thans meer dan 1500.

Met deze tot tevredenheid stemmende conclusie zou ik dit betoog kunnen beëindigen, ware het niet dat op een dag als vandaag ook de toekomst onder ogen gezien mag worden. Die toekomst is nauw verbonden met de ontwikkelingen die zich in onze samenleving voltrekken. De steeds sterker wordende invloed van de overheid strekt zich ook uit op het terrein van het postacademisch onderwijs.

In 1975 werd de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs gewijzigd. In augustus 1977 werd bij Algemene Maatregel van Bestuur het postacademisch onderwijs onder verantwoordelijkheid van de overheid gebracht. Deze vorm van onderwijs is thans toegewezen aan instellingen van wetenschappelijk onderwijs.

De overheid motiveert haar inmenging in het postacademisch onderwijs door te wijzen op de groeiende behoefte aan scholing ten gevolge van specialisatie, snelle wetenschappelijke ontwikkelingen en veranderingen op de arbeidsmarkt, die de academicus dwingt tot aanvulling van verouderde kennis. Een andere belangrijke factor is de ontwikkeling binnen het onderwijs zelf. Letterlijk wordt in de toelichting op de Algemene Maatregel van Bestuur gezegd dat de doctoraalstudie mede om financiële redenen bekort dient te worden en dat specifieke kennis nodig voor de beroepsuitoefening beter verworven kan worden tijdens de uitoefening van dat beroep.

Ik denk dat de patiënten toepassing van deze uitspraak niet zullen toejuichen.

Terloops wordt opgemerkt dat hierdoor de docenten van de universiteit geconfronteerd worden met de problemen uit de praktijk, hetgeen een vruchtbare inwerking zal hebben door vermaatschappelijking van het wetenschappelijk onderwijs. Persoonlijk ben ik van mening dat voor dit laatste ook andere oplossingen denkbaar zijn dan door middel van staats-toezicht.

In 1978 maakte de tandheelkundige professie geschiedenis door, als eerste van alle academische beroepen, een voorbereidingscommissie op te richten voor postacademisch tandheelkun-

dig onderwijs. Deze commissie is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de tandheelkundige subfaculteiten en van de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde.

De opdracht van de commissie bestaat uit het effenen van de weg naar een wettelijk orgaan voor postacademisch onderwijs in de Tandheelkunde. Dit houdt in het maken van een gemeenschappelijke regeling waarop dat orgaan is gebaseerd, het opstellen van cursusprogramma's, de administratieve en organisatorische begeleiding en tenslotte de financiering.

De belangrijkste bron van financiering is het inschrijvingsgeld van de cursisten.

Ik heb goede redenen om aan te nemen dat dit cursusgeld belangrijk hoger zal zijn dan de contributie van de Vereniging. Dat mag ook wel want het toekomstige postacademisch onderwijs zal meer inhouden dan wij u kunnen bieden. Onder andere zult u in de toekomst een verklaring van het orgaan ontvangen als u een cursus gevolgd heeft.

De wetgever zegt er niet bij welke waarde aan een dergelijke verklaring mag worden toegekend, maar het zou de deur weleens wijd open kunnen zetten naar de figuur van: tandarts x met aantekening Parodontologie of tandarts y met aantekening Jeugdverzorging.

Een dergelijke ontwikkeling vraagt dan wel om een aanpassing van de Codex voor Beroepsethiek en zal zeker ook invloed hebben op de maatschappelijke status van de betrokken tandarts.

Voor het bestuur van de Ned. Ver. van Tandartsen staat vast dat het postacademisch onderwijs verzorgd door de subfaculteiten Tandheelkunde de positie van alle wetenschappelijke verenigingen fundamenteel zal beïnvloeden. Deze constatering houdt niet in dat wij ons tegen de nieuwe ontwikkeling verzetten. Het betekent wel dat onze bakens tijdig verzet moeten worden. Gezien de structuur van het toekomstige postacademisch onderwijs en de benodigde besluitvorming binnen de subfaculteiten lijkt het inspeelen op nieuwe ontwikkelingen in wetenschappen en beroepsuitoefening niet de sterkste kant van het PAO te kunnen worden. Hier ligt mijns inziens een nieuwe uitdaging voor de Vereniging om heet van de naald te blijven reageren. Daarnaast zal de verkenning naar buitenlandse publicaties meer aandacht moeten krijgen, waardoor buitenlandse sprekers onze internationale oriëntatie kunnen aanvullen. Een 75-jarige reputatie staat borg voor goede responsen.

Last but not least moeten wij ons realiseren dat de Vereniging naast het uitdragen van kennis ook een sociale functie vervult. Bij iedere vergadering ervaart het bestuur dat het intercollegiale contact van studiegenoten in de ontspannen sfeer die onze halfjaarlijkse bijeenkomsten kenmerkt, door velen op hoge prijs wordt gesteld. Ondanks de verzakelijking van het maatschappelijk functioneren zullen wij trachten de gewenste sfeer te handhaven.

In het begin van dit betoog sprak ik over nostal-

gie. Idealiseren van het verleden in een eigenschap van de oudere generatie, die gekenschetst wordt als conservatieve. Conserveren behoort in de tandheelkunde tot de dagelijkse routine, maar de preventiegedachte wint gelukkig terrein.

Ik hoop dat wij met elkaar in staat zijn om te voorkomen dat het 100-jarig bestaan van deze Vereniging van Tandartsen een illusie wordt.'

28 september 1979.

J. A. Tolmeijer

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR PROTHETISCHE TANDHEELKUNDE

Aankondiging wetenschappelijke vergadering d.d. 19 januari 1980

Op zaterdag 19 januari 1980 belegt de Nederlandse Vereniging voor Prothetische Tandheelkunde een wetenschappelijke vergadering, waarbij de vraag 'De behandeling van de tandeloze patiënt, louter een kwestie van techniek?' centraal staat.

De vergadering wordt - van 10.00 tot 16.00 uur - gehouden in het gebouw van de Faculteit der Geneeskunde van de Vrije Universiteit, Van der Boechorststraat 7 te Amsterdam-Buitenveldert.

Ter toelichting moge het onderstaande dienen.

De behandeling van de tandeloze patiënt vormt een belangrijk onderdeel van de tandheelkundige gezondheidszorg, want op dit moment telt ons land, naar schatting, ruim 3 miljoen tandelozen.

Tot de 19e eeuw heeft de behandeling van de edentate patiënt zich voornamelijk gericht op herstel van de esthetiek. Vanaf het begin van deze eeuw heeft de gebitsprothese echter een stormachtige, technische ontwikkeling doorgemaakt. Zowel de afdrukmethoden als de articulatoren zijn op basis van de anatomie en de fysiologie van het kauwstelsel sterk geperfectioneerd. Dit heeft ertoe geleid, dat het in principe mogelijk is een gebitsprothese te vervaardigen, die aan alle eisen van retentie, stabiliteit en functie voldoet.

Het esthetisch aspect van de gebitsprothese zou evenmin problemen hoeven te geven, gezien het grote aanbod van voortdurend fraaier uitgevoerde kunsttanden.

Nog steeds blijkt echter, dat ondanks de bereikte technische perfectie, vele prothesedragers problemen hebben met deze vorm van tandvervangning. Het beeld van de ontevreden patiënt met een goede prothese zal ongetwijfeld bij vele praktiserende tandartsen bekend zijn, maar omgekeerd kan het voorkomen, dat een kwalitatief matige prothese geen reden tot klagen oplevert. In de vakgroep Prothetische Tandheelkunde van de Vrije Universiteit wordt reeds jaren aandacht besteed aan de behandeling en begeleiding van de tandeloze patiënt. Dit leidde onder meer tot de dissertatie van Dr. W. Kalk, waarin de behandeling van de edentate patiënt centraal staat.

Tijdens deze bijeenkomst zal door een aantal medewerkers van de Vrije Universiteit getracht worden aan te geven, welke factoren een rol kunnen spelen bij de totstandkoming van het uiteindelijk resultaat van de behandeling. Door in het programma ruimte te laten voor een vrije discussie, zal de toehoorder ruimschoots in de gelegenheid worden gesteld eigen ervaringen en vragen in het midden te brengen.

Voordrachten zullen worden gehouden door: Dr. W. Kalk (volledige en directe prothese); Drs. B. Boeke, psycholoog; Dr. M. A. J. Eijkman (voorlichtingskunde) en Drs. S. E. W. Engels (maxillo-faciale prothetiek).

Deze wetenschappelijke vergadering is ook toegankelijk voor belangstellende tandartsen, niet-leden van de Nederlandse Vereniging voor Prothetische Tandheelkunde. De kosten voor deelname bedragen f 40,-, inclusief koffie en lunch.

Voor deelname kan men zich opgeven door overschrijving van f 40,- op bankrekening 69.94.62.428 van de Crediet- en Effectenbank N.V. te Utrecht, t.n.v. K. J. G. van der Laan, penningmeester Ned. Ver. v. Proth. Thk. Het postgironummer van de bank is 75 65 1.

Binnenland

GEZONDHEIDSORGANISATIE

Jaarverslag TNO 1978

De Redactie ontving het jaarverslag 1978 van de Gezondheidsorganisatie TNO en ontleent daaraan, voor wat betreft de *Werkgroep TNO Tand- en Mondziekten*, het onderstaande.

In het verleden is gedurende een aantal jaren het effect van drinkwaterfluoridering op tandcariës bestudeerd. De uitkomst van dit onderzoek was positief, 60% cariësreductie. Een ontwerp van wet tot wijziging van de Waterleidingwet inzake de fluoridering van drinkwater werd tijdens de parlementaire behandeling teruggetrokken. Hierdoor werd de werkgroep genoodzaakt haar activiteiten te verleggen naar onderzoek, gericht op het ontwikkelen van alternatieve middelen en methoden ter bestrijding van tandcariës. In dit kader werd in 1978, na een nulpuntsonderzoek in het jaar daarvoor, een klinisch experimenteel onderzoek naar het effect van een fluoridehoudende tandlak voortgezet.

Fluoridehoudende tandlak

Uit experimentele gegevens is gebleken dat het direct op het glazuur aanbrengen van geconcentreerde fluoride-oplossingen een belangrijk cariësremmend effect heeft. Opgemerkt dient echter te worden dat het effect van de drinkwaterfluoridering niet wordt bereikt. Eén van de oorzaken van het minder effectief zijn van lokale fluoride-applicatie, is het feit, dat de inwerktijd kort moet worden gehouden. De gebruikelijke fluori-

de-oplossingen dienen op een, relatief droog, glazuuroppervlak te worden aangebracht. Bij de gemiddelde patiënt kan een dergelijke situatie slechts gedurende een korte tijd - vijf minuten bijvoorbeeld - worden gehandhaafd. Om die reden is voor het onderzoek de voorkeur gegeven aan een type fluoridehoudende tandlak, dat een aanzienlijke verlenging van de inwerktijd mogelijk maakt.

De lak hecht zich na opbrengen gedurende 24 uur aan het glazuur en in enkele gevallen zelfs langer. Een andere gunstige eigenschap is dat de lak zich snel laat opbrengen; de behandeling duurt slechts 10 minuten per kind, hetgeen de kosten-batenverhouding gunstig zal beïnvloeden.

Bij het onderzoek zijn in totaal 600 kinderen betrokken, verdeeld in vier groepen, één groep van tienjarigen, één groep van twaalfjarigen en twee gematchte controlegroepen. De resultaten van de eerste periode worden verwerkt; onderzoeken van deze aard vergen echter nogal wat tijd, resultaten zijn pas op een langere duur te verwachten.

Fluoridetandpasta met enzymstelsel

In een tweede klinisch experiment worden kinderen, die fluoridehoudende tandpasta gebruiken, vergeleken met kinderen die dezelfde tandpasta gebruiken, maar met toevoeging van een enzymstelsel. Dit enzymstelsel activeert een bacteriologisch mechanisme in de mondholte, dat remmend werkt op de bacteriegroei in de tandplaque. Bij dit onderzoek, dat drie jaar duurt, gaat, zijn 600 kinderen betrokken van 11 jaar. De kinderen zullen jaarlijks worden onderzocht. De proef- en controlegroep zijn door 'matching' van de kinderen op geslacht, sociaal-economisch milieu en cariësindex samengesteld. In het najaar van 1978 zijn de eerste klinische gegevens verzameld.

Fluoridering van drinkwater

In Tiel en Culemborg is in de maand september begonnen met een nieuw klinisch-epidemiologisch onderzoek. In 1973 is met de fluoridering van het drinkwater in de gemeente Tiel na 20 jaar gestopt. Het is van belang om het effect van de stopzetting op de gezondheid van het gebit te bestuderen. Ter vergelijking kan evenals in het verleden, de gebitstoestand van kinderen in de gemeente Culemborg worden gebruikt. Een complicatie voor het onderzoek is dat in Tiel sedert 1972 een intensief voorlichtingsproject gaande is met het oorspronkelijke doel, naast de cariësreductie door drinkwaterfluoridering nog een aanvullende te bewerkstelligen. Om deze reden richt het onderzoek zich in eerste instantie op twaalfjarige kinderen. Deze zijn ten tijde van de stopzetting van de fluoridering niet direct betrokken geweest bij het voorlichtingsproject, omdat dit zich op jongere kinderen richtte. Het grootste gedeelte van het blijvende gebit, namelijk de hoektanden, de premolaren en de tweede blijvende molaren, zijn bij deze kinderen in het laatste stadium van de calcificatieperiode ver-